

Çeviriler:

TARİH VE SÖYLENTİLERDE MİHALBEY OĞULLARI

Yazan: YORDAN TRİFONOV
Çeviren: TÜRKER ACAROĞLU

TRİFONOV, Yordan Ts. (1864-1949), Bulgar yazarı, Bulgar Bilimler Akademisi üyesi (1906). Plevne'de doğdu. Sofya I. Erkek Lisesi'nde uzun yıllar öğretmenlik yaptı. Sofya Üniversitesi'nin onursal doktoru oldu (1938). Dilbilim ve tarih alanında çalışmaları var. Başlıca araştırmaları: "Eski-Bulgar dilinde fiil çekimleri kaç tane ve nasıl olmalıdır?" (1898), "XVIII. yy.'ın ikinci yarısından kalma tarihlerimizde İkinci Bulgar Krallığının başlangıcı" (1909), "Papaz Kozma'nın sohbeti ve bunun yazarı" (1911) vb.

Türk egemenliği döneminde Bulgaristan'ın birçok yerinde *Mihalbeyoğlu* soyadını taşıyan beyler yaşamıştı. Bunlar arasında ilk doğan çocuklar *vakıfların mütevellisi* (dinsel, eğitsel, hayri, toplumsal kurumların; cami, okul, imaret, köprü, çeşme vb. gibi yapıların masrafları karşılığı olarak vasiyet edilmiş emlak müdürü) olurdu. Vakıf gelirlerinin bir bölümü de, vakıfnameler hükümlerine göre, mütevellilerin ve ailelerinin geçim masraflarına harcanırdı. *Mihalbeyoğlu* adı Bulgarların da dikkatini çekmekten uzak kalmamıştır; çünkü bu, yalnızca Hıristiyan olmak şöyle dursun, aynı zamanda bir Bulgar adı gibi görünmüştür. Bu soyadıyla anılan beyler de kökenlerinin Hıristiyan olduğunu, İslâm dinini yüzyıllar önce kabul etmiş bulduklarını bilirlermiş. İçlerinden birçoğu da, tıpkı Bulgarlar gibi, ilkönce *Mihal* adını taşıyan dedelerinin Bulgar olduğuna inanırlarmış.

Bu yüzden, daha XVII. yy. ortalarında (1659) bir Bulgar olan katolik piskopos Filip Stanislavov, Kongreye verdiği bir raporda Plevne'den söz ederken, bu kentin vaktiyle Bulgar prensi Mihal'in yönetim merkezi (olım residentia Mihaelis Bulgarorum Principis) olduğunu söyler. Yakın Bulgar halkı üzerinde bu inanış önceleri memnunluk, daha sonraları esef ya da tepki uyandırmıştır. Daha meraklı olanları, beylerde Bulgar döneminden

kalma bir şeyler bulunup bulunmadığı sorununu merak ederlerken, bir bölümü de beylerin Bulgarlıklarını unutarak halka, tıpkı öteki Türkler gibi, baskı yaptıklarından dolayı hoşnutsuzluklarını belirtirlermiş.

Bulgar edebiyatında Mihalbeyoğulları dikkatini çekmiş ilk yazar Rakovski'dir. *Gorskiy pıtnik* (Dağ yolcusu) adlı kitabının 28-29 sayılı notlarında Edirne, Bela, İhtiman ve Plevne'deki Mihalbeyoğulları'nı anar. Rakovski, Mihalbeyoğulları'nın kökenlerini yanlış olarak, Bela'da doğup 1598 yılında Türklerle çarpışan bir Mihal Bey'in soyundan sayar. Mihalbeyoğulları'nın dedesini, gerçekten o yıl Türklerle savaşan Eflak voyvodası *Mihail Hrabri* (Vityazul) ile karıştırdığı apaçıktır. Ancak, Mihalbeyoğulları tarafından yönetilen vakıflar, özellikle Edirne vakfı üzerine Rakovski'nin - kendi dönemine göre, yeterli derecede bilgisi bulunduğu kuşkusuzdur. Mihalbeyoğulları kuşağının düzmece dedesi üzerine Rakovski şöyle yazar: "1596 yılı yazında bağlaşık Bulgarların başka bir sergerdesi, bugün Tırnova yakınında küçük bir köy olan Bela'da doğan *Mihay Bey*, ün kazanmıştır. Türklerle birlikte Macarlara karşı savaşmış, bu savaşta parlak bir biçimde kendini göstermiştir. O sırada tanınmış bir kent olan Bela, sultan tarafından kendisine ihsan buyurulmuştur. Bir süre sonra Türkler onu zehirlemiş, çocuklarını Türkleştirmiştir. Onların soyundan kimileri bugün bile hâlâ, bağlaşık Bulgarlardan asker devşirici demek olan *çeribaşı* denilen eski bir ayrıcalıkla Tırnova sancağının Bela ve Letnitsa köylerinde hüküm sürmektedir. *Mihalbey* adından birçok anı ve iz kalmıştır. Yukarı Samakov yakınındaki birkaç Bulgar köyünden oluşan küçük bir sancak olan İhtiman'da bugün bile *Mihalbeyoğulları* adını taşıyan büyük bir konak bulunmaktadır. Bunların, adı geçen Mihalbey'in Türkleşmiş torunları olduğu anlaşılmaktadır." En ayrıntılı bilgiyi, Rakovski, Edirne vakfı üzerine verir. Bunun için şöyle yazar: "Edirne kentinde Tunca (Bulgarcası Yavoritsa) ırmağı üzerinde bugün bile *Mihalbey köprüsü* adı verilen bir taş köprü vardır. Köprü yanında, kuzey yönünde *Mihalbey imareti* sayılan bir cami bulunmaktadır. Bunun Bela'ya uzak olmayan Plevne kentinde belirlenen bir geliri vardır. Onun varisleri bu gelire geçinmekte, belli bir parayı düzenlice almaktadır." Edirne'deki imarete (yetimlerevi) verilen besin maddelerini ayrıntularıyla anlattuktan sonra, Rakovski: "Bu gibi imaretin vb. eski beratlarını (evrakını) araştırmak ilginç, önemli, memnunluk verici bir şey olurdu. Bunlardan, bizim Bulgar geçmişimiz üzerine birçok madde çıkarmak olanağı vardır" diyerek, sultanlar tarafından imaretlerin kuruluşu ve yönetimleri konusunda verilen beratların kendi tarihimiz için olan önemini başarıyla açıklamaktadır.

Mihalbeyoğulları ile çokça ilgilenmiş başka bir Bulgar yazarı da P. R. Slaveykov'dur. Bulgar tarihini oldukça iyi bildiği, bir de Türkiye tarihini epey anladığı için, Slaveykov, *Mihalbey*'in 1596 tarihinde yaşadığını kabul etmemiş, onu Eflak voyvodası *Mihail Hrabri* (Yiğit Mihail) ile asla karıştırmamıştır. Slaveykov da *Mihalbeyoğulları* tarihinin aydınlanması için, onların yönettiği vakıflar üzerine bilgilerden yararlanmayı denemiştir. Böyle bilgileri de en çok yine Edirne vakfı üzerine bulmuştur. Bunlarda Rakovski'de bulunmayan önemli bir açıklamaya rastlarız; o da şudur: Edirne'deki Mihalbey camisinde *Mihal Bey*'in, aynı zamanda *Nadir Bey*'in mezarları bulunmakta imiş. Slaveykov, ancak gerçekte tam tersi olacak yerde, Nadir Bey'i Mihal Bey'in babası saymak konusunda yanılmıştır. Slaveykov şöyle yazar: "Mihal Bey'in Edirne'deki cami ve köprüsü şimdiye dek bilinmektedir. Son savaştan önce (1877-78 yılındaki Türk-Rus savaşı söz konusu ediliyor) camide onun mezarı ile babası Nadir Bey'in mezarı görülürdü. Şimdi yerli yerinde midir, bilmem. Hem niçin kendisine *Mihal Bey*, babasına da *Nadir Bey* denir, bu da daha aydınlanmamıştır." Bununla birlikte, Slaveykov, Tırnova ve Plevne mütevellilerinden, kökenlerinin sözde daha Türklerin geldiği ilk dönemlerde Türkleşmiş olan Tırnova'daki kral ailesinden gelen *Gazi Mihal Bey*'den olduğunu işittiğini kaydeder. Aynı mütevelliler kendisine muhafaza ettikleri bir takım "krisovul"lardan da söz etmişlerse de o bunları görmemiş. Verdikleri bilgiye dayanarak, Slaveykov, bir Türk tarihinde sözü edilen "*Bulgar Mihal Bey*"'in Kral İvan Şişman'ın oğullarından biri olacağını kabule hazır bir durum takınmıştır: "Biz de olası görürüz" diye yazar, "sakın, o, Şişman'ın Nadir Bey adı altında gizlenmiş başka bir oğlu olmasın?". Bu bilgiyi verdiği aynı makalenin az yukarısında, Slaveykov, şöyle yazar: "Şu kadar var ki, İvan Şişman ile Edirne'deki Gazi Mihal Bey, baba-oğul değillerse, söylentilerden ve vakıflarından anlaşılabilceği üzere, çok yakın hısım-akraba olacaklardır."

Mihal Bey'in Bulgar soyundan geldiği fikrinin Plevne ve Tırnova'da bulunan torunlarından kimilerince de herkese duyurulduğunu şu bilgi bize göstermektedir: Plevne'yi 1781 yılında ziyaret etmiş olan Alman gezgini *Kanitz*, o zamanki müteveli *Ömer Bey*'den ve büyük servetinden söz ederken, büyük dedesi olan *Gazi Ali Bey*'e Sultan Murad'ın Hıristiyanlıktan dönme karşılık 18 köy ihsan eylemiş bulunduğunu sözlerine ekler. O halde, *Kanitz*'in Plevne'de dinlediği bu söylentiye göre, *Mihal Bey*, Sultan Murat döneminde yaşamış ve İslâmlığı kabul etmiştir. *Ömer Bey*'le birlikte, *Kanitz*, *Nuri Bey* ile *Mahmut Bey* adlarında iki kardeşten de söz eder; onla-

rın bir Bulgar voyvodasının soyundan geldiğini, soyluluk beratını kıskançlıkla muhafaza ettiklerini bildirir. Böyle bir şeyi, Bulgar bağımsızlığından önce Tırnova'daki beyler soyundan gelme bir delikanlı da İstanbul'daki Rus Elçiliği memurlarına aktarmıştır. Buna ilişkin bilgiyi bize *Konstantin Jreçek* anı defterinde bırakmıştır. Jreçek şunları yazar: "Viskovski, bana Tırnova ve Plevne'deki *Mihalbeyeoğulları*'ndan söz açıyor; bu eski soydan iki kardeşin (iki beyden söz ediliyor) Tırnova'da sözde 60.000 frank değerinde mobilyası bulunan küçük bir sarayları varmış. Eski tirşeler, taç, Bulgar asası vb. bunlara benzer nesne bulunduğunu söylüyor. Bu genç (küçük kardeş) ağabeyi ile geçimsizlik yüzünden açtığı bir dava için İstanbul'a gitmiş, orada kendisini Rus Elçiliğine götüren Viskovski ile tanışmış. Viskovski, kavas Hristo ve genç Bey'i, Rus elçisi İgnatiev* Tırnova'ya göndermişse de yaz olduğundan delikanlının kardeşi çiftlikleri dolaşmaya çıkmış, zavallı delikanlı hastalanmış, geziden de bir sonuç alınamamış; her üçü (Viskovski, Hristo ve Bey) birlikte bir fotoğraf da çektirmişler. Daha önce konsolos *Raçinski* onlarla görüşerek bu nesnelere satın almak istemişse de fırsatı kaçırmıştır."

Mihalbeyeoğulları'nın Bulgar soyundan oldukları üzerine kimi Tırnovalılar arasında yayılmış olan inanış, en dolgun bir biçimde, *Ts. Ginçev* tarafından "*Ganço Koserkata*" öyküsünde verilmiştir. Bakınız, öyküde ikinci derecedeki birkaç kişiyi Ginçev nasıl konuşturmuştur: "Bu bolluğa bakarak (Bey'in sofrası için hazırlanan yemeklerden söz ediliyor) : – Ne de olsa hep Bey işi, dedi dervişler. Cennet yeryüzüne çıkmış da onların olmuş. Bizimki ise, ye ekmek kurusunu, iç suyu!...– Bu servet ona eski Bulgar Beyliğinden kalma, dedi Dişli Dimitri, babasının zorla nasıl Türkleştirilmiş olduğunu anımsayarak, sözlerine şunları ekledi: Yoksa, o bunu kendi alınteriyle mi kazanırdı!... – Nasıl, yoksa Raşit Bey Bulgar mı? diye sordu küçük derviş, Bağdat taraflarında doğmuştu, Tırnovalıları pek az tanırdı. Şaşılacak şey!... Bense onu aslen Türk sanırdım...– Burada gördüğün beylerin hepsi Bulgar dönmesidir... Bu beyler (*Mihalbey* diye çağırıldıklarını işitmez misin?) Bulgardırlar, vaktiyle Türkler Bulgaristan'ı fethettiği sırada Türkleştirilmişlerdir; o zaman büyük dedeleri İslâmlığı kabul ederek köyle-riyle çiftliklerini ve topraklarıyla köylülerini kurtarmışlardır." Tırnovalı Türklerin ağzından nakledilen bu konuşmada, *Mihalbeyeoğulları*'nın Bulgar

* *İgnatiev*, Kont Nikolay Pavloviç (1832-1908), Rus generali ve diplomatı. Türkiye'deki elçiliği sırasında (1864-77) Bulgarları savunmadaki çabalarıyla tanındı. Bağımsız Bulgar kilisesi oluşmasına yardım etti. Türk-Rus savaşına katıldı. Ayastefanos anlaşmasını Rusya adına imzaladı (3 Mart 1878). Çeviren.

olduğu inanişinin kaynağı da belirtilmiştir. Bu kaynak, Türkler ve Bulgarlara, onların Bulgarlıkları kabul edilmezse anlaşılmaz gibi görünen soyadlarının ta kendisidir. Bu soyadı, yalnızca Plevne ve Tırnova'da değil, onu kullanan beylerin bulunduğu başka yerlerde de nüfuzlu olmuştur. Böylece, İhtüman vakfı mütevellisi Ragıp Efendi tarafından 1889 yılında vakıf emlakine karşılık olarak gösterilen verginin kabulü ve onanması üzerine Bulgar Maliye Bakanına verilen bir dilekçede deniliyor ki: "Böylece Bulgar soylu olduğunu bizzat Gazi Mihal Bey'in kendi sanının doğruladığı 700 yıllık bir aileyi yıkıntıdan korursunuz."

Mihalbeyoğulları'nın Bulgar kökenli oldukları üzerine babalarımızın, dedelerimizin beslediği derin güven, bizi onların gerçek kökeni sorununu incelemeye, içlerinden en büyüklerine ilişkin tarihi bilgi araştırmaya götürecektir. Aynı zamanda, halkın hayal etme gücünde bu beylerin dedesinin efsanevi bir kahramanın çizgilerini kazanmış olmak niteliği de bizi buna özendirmelidir. Bulgar bağımsızlığından çok önceleri Plevne'de şu söylenti vardı: "Saray" kalesini bizzat inşa eden *Mihal Bey* büyük bir kahramanmış, Tanrı'nın buyruğu ile Türklere yenilince, ölüm halinde yaralı olarak Vid suyuna dek koşmuş, düşüp ölmüş, düşmanları da kendisine yetişmiş, böyle bir kahramanın kendi adamları olmasını arzu eden Türkler, onun kendisini değil, ancak mezarını Türkleştirmişler.

Ancak, *Mihal Bey* gerçekten Bulgar mıdır? Yoksa, halkın hayal etme gücü, kahraman dedelerimiz bulunduğu sonucunu çıkarmak konusundaki güçlü arzusunu tatmin etmek için, ondan bir Bulgar kahramanı mı yaratmıştır? Bulgar idiyse, emlakî nerededir? Yok, değilse, bu aile neden *Mihalbeyoğulları* soyadını taşır?

Tarihsel araştırmalar, *Mihalbeyoğulları*'nın Bulgar soyundan oldukları inanişinin bir masaldan başka şey olmadığını göstermektedir. Bu beylerin dedesi, Bulgaristan'ın Türklerin eline geçmesinden yüzyıl önce bizim topraklarımızda değil, Anadolu'da (Küçük-Asya) yaşamıştır. Adı gerçekten *Mihal Bey* imişse de Bulgar değil, Bizanslı imiş. Aynı adı taşıyan bir torunundan ayırdetmek üzere, Türk tarihçileri ona doğrudan doğruya *Köseihal Bey* derler. Acaba, onun damarlarındaki kan Rum mu, Karamanlı mı, yoksa Slav ve bölümsel olarak Bulgar mı idi? Belli değildir. Önemli olan nokta, herkesin onu Bizanslı saymış olmasıdır.

Kösemihal Bey; Türk-İslâm Devleti'nin kurucusu, Bulgaristan'ın fethine başlayan Sultan I. Murad'ın dedesi ve bu işi tamamlayan Sultan I. Bayazıd'ın büyük dedesi olan Sultan Osman'ın (1300-1326) çağdaşdır. O, Anadolu Olimp'i Uludağ'ın ovalarında Kirmenkia müstahkem mevkiini yöneten ufak bir Anadolu memuru idi. İlk zamanlarda, babası Ertuğrul'a bir komutan olarak hizmet eden Osman'ın düşmanı idi, ama daha sonra onunla birleşti. Osman o zamanki ufacak Türk Devleti'nin başına geçince, onun en yakın dostu, danışmanı, savaş arkadaşı oldu. Yeni sultan küçük devletine İslâmlığı kabul ettirirken, Mihal de onu izleyerek bütün ailesiyle birlikte Müslüman oldu. Böylece *Bizanslı Mihail*, *Türk Mihal Bey* oldu.

Kösemihal Bey Türk Devleti'nin kurucularından biri olduğu için, onun oğulları iki yüzyıl süreyle bu devlette önemli askeri görevler üstlenmişler, kentler ve köylere egemen olmuşlar, kimisi bunları vakıflara çevirmişlerdir. Bu durum, *Mihalbeyoğulları*'nın kökenini Sultan Osman'ın dostu ve savaş arkadaşından aldığı gösteren en iyi ipuçlarından birisidir. Daha Türk Devleti sınırlarını Balkan yarımadasında genişletmezden önce kurulmuş olan akıncılara (özel bir tür suvari askeri) başkan olmak ayrıcalığı, bu beylerde kalmıştır. Akıncılar ilkin Osman'ın oğlu, kardeşi Sultan Orhan'ın başveziri *Alâeddin* tarafından kurulmuştur. Bunlar keşif yapan, düşman ülkelerini kırıp dökten, buralarda ulaşım ve haberleşmeye engel olan özgür bir süvari örgütüydü. Geçimlerini başlıca düşmandan yağma ile sağladılar, düzenlice bir aylık almazlardı. İki yüzyıldan artık bir süre, bunlara başkan olarak Kösemihal Bey'in torunları içinden atamalar yapılmıştır. Gerçekten, bu atamalar mekanik bir biçimde olmuyordu: akıncıbaşları, sultanlar tarafından değer ve yararlıklarına göre seçilirdi; şu kadar var ki, sultanlar bu seçimi yalnızca *Mihal Bey*'in sayısız torunları arasından yapardı. Bu ise, *Mihal Bey*'in *Kösemihal Bey*'den başkası olamayacağını gösterir; çünkü akıncılar, daha önce de belirtildiği gibi, Bulgaristan'ın fethinden önceye rastlamaktadır.

Bununla birlikte, *Mihalbeyoğulları*'nın Bulgar soylu oldukları inancı, hattâ *Kösemihal Bey* üzerine bilgileri bulunan kimselerde bile, öylesine güçlü bir yer tutmuştur ki, ilkin *G. Dimitrov* tarafından "*Bulgaristan Prensiği*" adlı kitabında (bak. c. II, s. 26-27) açıklanmış olan şu fikrin doğmasına neden olmuştur: Sözde, *Kösemihal Bey*; Kral Asen'in erkek torunları bitip tükendikten sonra Bulgar tahtını işgal etmek isteyen, ancak 1257 yılında boyarların seçtiği Konstantin Tihov tarafından yenilgiye uğratılarak Bizans'a kaçan, İvan II'nin damadı *Miço*'dan başkası değilmiş! Ancak, bu,

hiçbir asıl ve esasa dayanmayan bir fikirdir; hattâ ikisinin hüküm sürdükleri yer de aynı değildir. *Miço*'nun Bizanslılardan geçimini sağlamak için almış olduğu topraklar, Çanakkale boğazının batı ağzında, Ege denizine dökülen Skamandra (bugünkü Mendera) ırmağı vadisinde bulunuyordu; *Kösemihal Bey*'in yönettiği Kirmenkia müstahkem mevki ise, *Miço*'nun topraklarından doğuda 250 km'yi aşkın uzaklıkta, Anadolu Olimp'i (Uludağ) ovalarındaydı. Bundan başka, *Miço* ile *Kösemihal Bey*, hem karakter, hem de yaşayış dönemi bakımından apayrıdırlar. Birincisi yumuşak yaradılışlı ve zayıf, ikincisi ise sert ve enerjiktir. *Miço* ile savaşıma girişen Konstantin Tihov'u boyarlar 1257'de kral seçtiklerinde, *Miço* artık olgunluk çağında bulunuyordu. Oğlu İvan 1279 yılında imparator *Mihail VIII. Paleolog*'un kızıyla evlenip Rum askerlerinin başında Tırnova'da görüldüğü, yurttaşları kendisini *İvan Asen III.* adıyla Bulgar Kralı olarak tanıınsınlar, diye zorladığı vakit, *Miço*'dan hiç söz edilmemektedir; çünkü artık yaşamadığı anlaşılıyor. *Kösemihal Bey* ise, daha önce söylendiği gibi, ta 1308 yılında bütün ailesiyle birlikte İslâmlığı kabul etmiş, bundan uzun süre sonra da Sultan Osman'la birlikte iş görmüştür. İmparatorla akraba olduktan sonra *Miço*'nun soyu ilerlemiş, Bizans'a Asan (Asen) adını taşıyan bir dizi memur vermiş, hattâ İstanbul'un fethine dek etkin bir rol oynamıştı. *Mihalbeyoğulları* ise, bu sıralarda akıncıların başında olarak, Balkan yarımadasını Türklerin yararına fetih ve istila için onlarla işbirliği yapıyorlardı.

Ancak, *Mihalbeyoğulları* adıyla, akıncıların yanıbaşında, vakıflar da vardır; bunlarsa, doğrudan doğruya *Kösemihal Bey*'e bağlanamaz. Edirne vakfı, bunlar arasında ilk planda gelir. Daha önce de belirtildiği üzere, bu vakfın camisi *Mihalbey Camisi*, Edirne'nin merkezini Yıldırım varoşuna bağlayan Tunca Köprüsü de *Mihalbey Köprüsü* adını taşır. Bunları yaptırmış olan, adını taşıdıkları kişi *Kösemihal Bey* olamaz; çünkü o Türkler Edirne'yi fethetmezden önce yaşamış olduğundan, burada emlak sahibi olup vakıf bırakmamıştır. Bunlar, *Kösemihal Bey*'den daha sonra yaşayan bir başka *Mihal Bey*'den kalmış olsa gerektir. Edirne vakfının *Mihalbey* adını *Mihalbeyoğulları* adının kısaltılmış biçimi olmak dolayısıyla taşıdığı da düşünülebilirdi; ama bugün artık XV. yüzyıl başında gerçekten *Gazi* unvanlı *Mihal Bey* adında bir Türk komutanı yaşamış olduğunu bildiğimiz için, tümüyle yerinde olmasına karşın, şimdi bu zan yararsız görülmektedir. *Mihalbeyoğlu Gazi Ali Bey*'in 1496 yılında oluşturduğu, müteveffa *D. İhçiev*'in Bulgarca'ya çevirerek "*Minalo*" (Geçmiş) dergisinde (sahibi ve yazarı Balasçev, yıl I, kitap III) yayınladığı Plevne vakfı vasiyetnamesi açıkça

gösteriyor ki, vasiyet eden Gazi Mihal Bey'in torunu imiş. Burada şöyle deniyor: "Alâeddin Ali Bey, merhum Nadir Bey'in oğludur; bu da Gazi Mihal Bey'in öz oğlu idi." Aynı vasiyetnameye yapılan bir ekte de şöyle denilmiştir: "İlerisi için bu vakfın hakiki mütevellisi olarak, vakfedenin arzusu veçhile, merhum Ali Bey'in en yaşlı oğlu Hasan Bey'i tayin ederim; Ali Bey merhum Nadir Bey'in oğlu, bu da Gazi Mihal Bey'in oğlu idi." Gerçi, Plevneli mütevelliler tarafından Sofya'daki Vakıflar Komisyonuna gösterilen vasiyetnamenin yazma aslı şimdi elde değildir; İhçiev'in çevirdiği nüshası da ortada yok. Ancak, çevirinin tam doğruluğundan kuşku duysak bile, bu kuşku adlara dek varamaz, belki vasiyetnamenin öteki ayrıntılarına ilişkin olabilir. Bunun verdiği bilgi, P.R. Slaveykov'un Edirne'deki Mihal Bey camisi yanında iki mezar, biri Mihal Bey'in, öteki Nadir Bey'in, yani baba ile oğlunun mezarları bulunduğu üzerine verdiği haberi doğrulamaktadır. *Gazi Alâeddin Ali Bey*'in mezarı ise, Plevne'deki Gazi camisi bitişiğinde imiş. Bundan dolayı, Edirne'de, artık Türklerce fethedildikten sonra *Gazi Mihal Bey* adında bir Türk komutanının yaşamış bulunduğu kuşku duyulamaz. Az aşağıda görüleceği üzere, onun soyundan olmasına karşın, *Gazi Mihal Bey*, *Kösemihal Bey*'le karıştırılmamalıdır.

Buna göre, yalnızca şunu soruşturup araştırmak kalıyor: Acaba, Gazi Ali Bey'in dedesi, Edirne vakfının kurucusu olan bu *Mihal Bey*, gerçekten *Kösemihal Bey*'in soyundan mı, yoksa yeniden Türkleşmiş bir adam mı, belki de bir Bulgar mıdır? Yukarıda belirtildiği üzere. P.R. Slaveykov sonuncu fikrin kabulü gerekir, düşüncesindeymiş. Gazi Ali Bey'in vasiyetnamesindeki bir nokta da bu fikri sağlamlaştırır niteliktedir; çünkü, şöyle buyuruyor: "*Ali Bey*, dedeleri ve babaları İslâm dinini kabul etmiş uluğ ve fedakâr biridir." Ancak, son sözlerin genel bir basmakalıp olduğunu, yalnızca şunu belirtmek istediğini görmek pek zor değildir: Ali Bey ilkin Hıristiyan olan bir soydan gelmiştir, çünkü bu beyin fazla babası yoktur, işte babası Nadir de Türk adı taşımaktadır. Dedesi yeniden Türkleşmiş bir adam olsaydı, vasiyetname bunu böyle genel nitelikte sözlerle, dolaylı anlatımla değil de açıkça gösterirdi. Bundan dolayı, *Gazi Mihal Bey* yeniden Türkleşmiş biri değil, *Kösemihal Bey*'in soyundan gelmiştir. Bunu bize tarihî bilgiler de gösteriyor: Sultan II. Murad (1421-1451) dönemindeki akıncıbaşının adı *Mihal Bey* idi. 1422 yazında bu sultan, amcası Mustafa'yı kendisini tahttan indirmek konusunda özendirip kıskırtan Bizanslılardan öç almak amacıyla İstanbul'un fethine karar verince, ilkin *Mihal Bey*'i 10.000 akıncı ile yolları keşif ve tarama için göndermiştir. Giden akıncılar da gerçekten önlerindeki her engeli temizle-

mişlerdir: Düşmanın ülkesini, hattâ İstanbul surlarına dek kırıp dökmüş, ekinleri yakmış, köyleri yıkmış, genç kız ve delikanlıları zorlamış, halkı köleliğe sürüklemiştir. *Mihalbeyoğulları*'nı daha çok yalnızca soyadlarıyla anan Türk Devleti tarihçisi *Hammer*, kimi zaman bu adı *Mihalbeyoğlu* değil de *Mihalbey* biçiminde kullanır: "Haziran ayı başında ilkin *Mihalbey* onbin akıncının önünde olarak İstanbul kapılarına doğru yola çıkmıştır." Burada ise, söz konusu olan yeni bir dönme (İslâmlaşmış Türkleşmiş adam) değil, *Kösemihal Bey* soyundan gelme bir komutandır. Buna bize, Sultan II. Murad'ın saltanatı döneminde iç taht kavgalarında *Kösemihal Bey*'in başka bir torununun da-yine bir akıncılarbaşı olan *Mehmet Mihalbeyoğlu*- rol almış olması da gösteriyor. Bu sonuncu, Sultan Musa'nın (Bulgar halk türkülerindeki *Muso Keseci-ya*) kısa süren saltanatı sırasında beylerbeyi imiş; Sultan Bayazıd'ın oğulları olan kardeşler arasındaki savaşında, galip Mehmet I. kendisini Tokat kenti kalesine hapsedtiğinde, onun yanında sadık tek arkadaş olarak kalmıştır. Sultan II. Murat amcası Mustafa ile savaşırken, *Mehmet Mihalbeyoğlu*'yu serbest bırakmış, onu kendisine sadık kalan, Anadolu'da öteki iddialı tarafa karşı koyan akıncılara komutan yapmıştır. Bundan az sonra serbest kalan *Mihaloğlu*, Sultan II. Murad'a önemli bir hizmette bulunmuştur. Sultanın askeri Anadolu'da Mustafa'ninkine karşı dururken, aralarını ancak bir dere ayırdığından, *Mehmet Mihalbeyoğlu*, geceleyin dere kıyısında ayağa kalkarak yüksek sesle Mustafa'nın ordugâhından eski maiyet akıncılarını Mustafa'yı terkedip meşru sultanın tarafına geçmeleri için çağırmağa başlamıştır. Eski komutanlarını ölmüş sanan akıncı büyükleri onun sesini duyunca harekete gelerek hemen Murad'ın tarafına geçip sözünü dinlemişlerdir. Bu da Mustafa'nın tarafında bir kargaşalık doğurarak yenilgisini hazırlamıştır. Bu *Mehmet Mihalbeyoğlu*'nun mezarı için de ünlü Türk gezgincisi *Evliya Çelebi* Plevne'de bulunduğunu söyler. Proavadı'dan söz ederken, *Evliya Çelebi* şöyle yazar: "Daha sonra 814 (1411) senesinde Musa Çelebi, Plevne'de mefün bulunan *Mihalzade Mehmed Bey*'in muaveneti sayesinde bu yerleri zaptetmiştir." Şu halde, Plevneli *Gazi Ali Bey*'in dedesi olan *Gazi Mihal Bey* ile *Mihaloğlu Mehmet Bey*'in akrabası, yani hep *Kösemihal Bey*'in torunları olduklarından kuşku duyulamaz. Ancak, her ikisinin de hep akıncılara komuta etmiş olmak durumuyla birleştirilince, bu *Mihal Bey*'in Bulgar soyundan yeni bir dönme olduğu yolundaki varsayımı olamaz (muhal) kılıyor.

Plevneli *Mihalbeyoğulları*'nın *Kösemihal Bey*le olan ilişkileri bir beratla da onaylanmaktadır: bu, onlardan biri tarafından muhafaza edilmiş, onun

diktesiyle *K. Vilev* tarafından Bulgar harfleriyle bir sureti çıkarılmış, bundan sonra da Türkçe'yi çok iyi bilen *D. 'G. Gacalov* tarafından Bulgarcaya çevrilmiştir. Hicri 793 Muharrem ayı (Milâdi 1390 Aralık ayı) tarihini taşıyan berat, Edirne'de Yıldırım Bayazıd I. tarafından *Kösemihaloğlu Gazi Ali Bey*'in (bu, daha sonraki Plevne vakfı kurucusu olan adaşı *Gazi Ali Bey*'in büyük dedesi olsa gerektir) Bayazıd'ın babası Sultan I. Murad Hüdavendigâr'ın öldürüldüğü Kosova ovasındaki ünlü savaşta *Ali Bey*'in göstermiş olduğu yiğitlik ve arkadaşlığı anımsatmak ve ödüllendirmek üzere verilmiştir. Bu beratla Sultan I. Bayazıd, *Kösemihaloğlu Gazi Ali Bey* ve torunlarına sonsuza değin sancak taşımak (büyük sancak yönetmek) hakkını bahsetmiştir. Sultanın oğulları, bu hakkı kazanmış olan kahramanın kuşağından geri almamaya yemin etmektedirler.

Ancak, burada bir soru akla gelebilir: 1422 yılında İstanbul'a karşı akıncıları yöneten, Plevneli *Gazi Ali Bey*'in dedesi olan *Mihal Bey*, yeniden Türkleşmiş biri değil de *Kösemihal Bey*'in soyundan gelmişse, "*Mihail*" adını nasıl taşıyabilir? Söylediğimiz gibi, işte Türklerle Bulgarlarca halk arasındaki biçimi, yani "*Mihal*" biçimiyle kullanılan bu addır ki, şunu-bunu *Gazi Mihal Bey*'in Bulgar soylu olduğunu zannettirmeye dek götürmüştür. Gerçekte ise, bu bir İslâm için, çokluk kaçındığı halde, olanaksız değildir. Gerçekten, İslâmlar çocuklarına madde-dışı olan meleklerin adını vermemekte, ancak kimi zaman "*Mihail*" adı doğrudan doğruya bilinen meleğin adı olarak değil de büyük baba adının yinelenmesi olarak görülmektedir. Bulgaristan'daki müftülerden birine bir Müslümanın "*Mihail*" adını alıp alamayacağını sorduğumuzda, o bize olumsuz yanıt verdi; ancak, meleğin adını anımsatınca, aynı kişi onun "*Mikâil*" olduğunu, söz konusu olan o ise, bunun bir Müslümana da verilebileceğini söyledi. Bunu kendisine neden sorduğumuzu açıklayınca, *Mihail Bey* ailesinin "*Mihail*" adını büyük dedesinin adı olarak verebilmiş olduğunu, sonradan bunun halk arasında "*Mihal*" biçiminde söylenmiş olacağını kavradı. Doğal olarak, "*Mihail*" ile "*Mihal*"ın aynı ad olduğunu açıklamaya gerek bile yok. *Gazi Mihail Bey*'e bu ad *Kösemihal Bey*'in onuruna verilmiş olması en akla yakın olanıdır. Acaba, bu soyda aynı ad daha sonra da yinelenmiş midir? Bilmiyoruz. Nasıl ki, Kavarna dolayındaki *Mihalbey* köyünün adını *Gazi Mihal Bey*'e mi, yoksa aynı adı taşıyan başka bir *Bey*'e mi borçlu olduğunu da bilemediğimiz gibi... Ancak, hiç kuşku yok, kitabi-İslâmî biçimiyle "*Mikâil*" adı artık şanlı Müslüman tarafından kullanıldıktan sonra her Türk'e verilebilir.

Böylece kabul etmeliyiz ki, XV-XVI. yüzyıllarda Türkiye tarihinde "*Mihalbeyoğlu*" soyadıyla anılan komutan ve büyük memurların çoğu gibi, bizim (Bulgar) topraklarımızda-göç etmelerine değin- aynı adı taşımış olan beylerin çoğunluğu da hep *Kösemihal Bey*'in soyundan gelmektedirler. Başka bir "*Mihail*" soyundan gelme kimi beyler bulunsa bile, bunlar az sayıda olmalıdır.

Sayırsız *Mihalbeyoğulları*'ndan bizim tarihimizde başlıca adı anılmaya değer bulunanlar, vakıflar kurmuş olanlardır; çünkü çeşme, köprü, kaldırım (yol), orman, mera vb. gibi vakıf tesislerinin birçoğundan Bulgar halkı da yararlanmıştır. Bunlar arasında ilk planda Edirne vakıflarını anmalıyız. Bunların kurucuları, daha önce söylendiği gibi, *Gazi Mihal Bey* ile oğlu *Nadir Bey* (ki mezarları birincinin camisinde bulunmaktadır) imiş. Edirne'deki vakıflarına ne gibi emlak ve akar vasiyet edilmiş? belli değildir; çünkü her ikisinin de vasiyetnamesi bugüne intikal etmemiştir. Ancak, bu gibi emlak ve akarın varlığından kuşku duyamayız; çünkü, vakfın kendisinin varlığını bir yana bırakalım, Plevneli *Gazi Ali Bey*'in 1505 yılında vasiyetnamesine yapılan bir ekte bunlardan söz edilmektedir. Bu eke göre, sonuncu *Hasan Bey*'in oğlu, yalnızca babasının vasiyet ettiği vakfa değil, "aynı zamanda dedesinin ve büyük dedesinin vasiyet etmiş oldukları emlak ve akara da" müteveli olmaktadır ki, Hasan Bey büyüene dek bunların mütevellisi *Karagöz ibn Abdullah* adında biriymiş. *Gazi Mihal Bey*'in vasiyetnamesinin yazıldığı tarihte artık *Gazi Ali Bey* doğmuş, büyük babasının kurduğu vakıflar üzerindeki mütevellilik hakkı onun kuşağına bırakılmış olduğu anlaşılıyor. Bu vasiyetname hükmü yürürlükte iken, XIX. yy. başında Edirneli *Mihalbeyoğulları* ölüm dolayısıyla Edirne vakıf idaresine son verince, bunun mütevelliliği Sultan II. Mahmud'un izniyle Plevneli *Mihalbeyoğulları*'ndan bir kadına geçmiş, çünkü ailede ilkin doğmuş bir erkek çocuk yokmuş. Sultanın bir beratıyla müteveli olarak Fatma Hanım tayin edilmiş, onun "kaymakam"ı olarak da oğlu *Mirî* (Emir yerine kullanılan resmi bir unvan) *Osman* "kapucubaşı" rütbesiyle nasedilmiştir. O yüzden, Plevne ile Edirne vakıfları "*Mihail Bey, Gazi Ali Bey ve Süleyman Bey vakfı*" adıyla biraraya toplanmıştır. Plevne vakfı Plevne kenti ile 20 köye, Edirne vakfı da sayı ve adlarını bilmediğimiz başka birkaç köye malik bulunduğu için, Edirne'deki Evkaf Müdürü gelirlerin toplanması ya da hesapların tutulması kendisince yapılmak gerektiği iddialarında bulunduğundan, müteveli *Osman Bey*'in şikâyeti üzerine, Sultan Abdülmecit 18 Mart 1847 tarihli özel bir beratla vasiyetnameye göre ayrıcalıklı hakları olan vakfın işlerine hiç kimsenin müda-

hale etmemesi, ancak hesapların denetim için bizzat mütevellisi tarafından İstanbul'a gönderilmesini buyurmuştur. Bu gibi beratlar, daha sonraları da çıkarılmıştır. Plevneli mütevelliler aynı zamanda Edirne vakfı mütevellisi de olduklarından, yeni kurulan Sultan II. Mahmut vakfı için belli bir para (meblâğ) ödemelerine karar verilmiştir.

Ola ki, *Mihalbeyoğulları* kendi soylarını yerli, Gazi Mihal Bey'in oğlu olduğu söylenen *Mahmut Bey* vakfı kurucusuna çıkarırlar. Vakfın adı "Mahmut Bey veled-i Gazi Mihal Bey" imiş. Buna İhtiman kenti ile (Belitsa ve Muhovo gibi yalnızca ikisinin adı Bulgarca olan) 10 köy dahilmiş. Bu durum gösteriyor ki, İhtiman dolayları artık XV. yy.da, biraz aşağıda söyleneceği gibi, vakfın kuruluşu sırasında Türklerle şenelmış. İhtimanlı Mahmut Bey kimdir, vakfettiği köyler kişisel hizmetlerine karşılık ona Sultan tarafından mı verilmiş, yoksa babasından ya da dedesinden mi miras kalmış ? belli değildir. Onun, gerçekten, vakıf adının dediği gibi, Gazi Mihal Bey'in oğlu olduğu da belirsizdir; çünkü, vakıf belgelerinde "oğul" adı toruna, hattâ daha uzak soya da verilmektedir. Böylece, Gazi Ali Bey için çokluk Gazi Mihal Bey'in "oğlu" olduğu söylenir; oysa o gerçekte onun torunudur. Bu durum biraz da Kösemihal Bey'in vasiyet ettiği bütün vakıfların İstanbul'da Evkaf Nezareti arşivinde "*Mihalbeyoğulları vakfı*" genel adıyla gösterilmiş olmasına borçludur. Plevneli mütevellilerin kaymakamı tarafından Bulgaristan Prensiği kançılıryasına 14 (26) Kasım 1884 tarihinde verilen bir dilekçede Gazi Ali Bey'in kardeşinin Samakov'da yaşadığı, onun vakıf üzerinde ayrıcalıklı hakları bulunan üç kişiden biri olduğu, öteki ikisinin Plevne'de Gazi Ali Bey ile Tırnova'da Firuz Bey oldukları belirtilmektedir (yalnızca o sıradaki Bulgar Prensiği topraklarında bulunan vakıflardan söz ediliyor). Bu duruma göre, belki, Samakov'da yaşamış bulunan İhtiman vakfı kurucusu gözönüne alınmış olabilirse de adı geçen kaymakamın iddiasını neye dayandığı belli değildir. Ancak, vasiyetnamenin ortada bulunmayışı yanında, yalnızca adından kurucusu olan Mahmut Bey'in Gazi Mihal Bey'in oğlu olduğunu kesinlikle kabul edememeliğimize karşın, bizi onun gerçekten ya oğlu, ya torunu, dolayısıyla Gazi Ali Bey'in yakın akrabası olduğunu doğru bulmaya götüren bir neden var ki, o da bıraktığı vakfın büyüklüğüdür. Bulgar bağımsızlığından önceki sayısız vakıflardan XVI. yy. da *Piri Paşa* (Filibe, Varna, Silistre vb. dolayındaki köyler), *Sokullu Mehmet*, *Rüstem Paşa* vb. gibi yalnızca vezirler tarafından kurulmuş olanların birçok köyü vardır. Beyler tarafından vasiyet edilmiş en büyük vakıflar, XV. yy.da kurulmuştur. Sultan Murad'ın bir komutanı olan *Gazi Evronos Bey*'in (Selanik, Serez,

Rodoplar vb. dolayındaki köyler), *Gazi Ali Bey*'in (Plevne kentiyle birlikte yirmi köy, ayrıca Lofça yakınındaki kimi köyler), *Firuz Bey*'in (Tırnova bölgesinde dört köy) vb. vakıfları böyledir. Bu sonunculara, büyüklük bakımından Gazi Evronos Bey ile Gazi Ali Bey'inkilerden sonra gelen İhtiman vakfı da dahildir. 1883 yılında İhtimanlılar K. Jreçek'e vakıf camisinin Gazi Mihal "Paşa" tarafından Bulgaristan'ın fethinden hemen sonra yaptırılmış olduğunu nakil ve hikâye etmişlerse de bu, *Gazi Mihal Bey* dönemine yakın kimselerce anlaşılmaz bir sözdür. Kimileri de bunu Jireçek'e sözde cami ilkönce kiliseymiş biçiminde anlatmışlardır; oysa bunu, inşa tarzı kadar, planı ile kapılar üzerindeki (Arap stili) kırık kemerler de yalanlamaktadır. Bu söylentiden anlaşıldığına göre, Milli Müze Yıllığı'nda (1921) *Kr. Miyatev*'in epey ayrıntılı biçimde yayınlamış olduğu bu camiyi XV. yy.a dek çıkarmak gerekecektir.

Araştırmamızın baş tarafında andığımız gibi, *Mihalbeyoğulları* üzerine Bulgar bağımsızlığından önceleri Tırnova'da da söylentiler dolaşmıştır. Ancak bura beylerinin *Mihalbeyoğulları* ile olan ilişkileri, böyle bir takım ilişkiler var olmuştusa, uzak olmak gerekir. Orada "*Mihalbey*" ya da "*Mihalbeyoğlu*" adında bir vakıf mevcut olmamıştır. 1808 yılından kalma *Süleyman Paşa*, 1807 yılından kalma *Hacı Feyzullah* vb. gibi vakıfların çoğu yenidir; bunlar kahvehane, fırın vb. binaların gelirini alırlar; bu gelirlerin bir bölümü cami ve medreselerin, ancak başlıcası çeşmelerin masrafını görür. Ama *Firuz Bey* ile oğlu *Gazi Ali Firuz Bey* tarafından kurulan vakıf büyük ve eskidir. *Gazi Ali Firuz Bey* 1436 yılında Hisar'da, belki vaktiyle Ermiş Petka kilisesinin bulunduğu yerde güzel bir cami de yaptırmıştır. Bu cami ile "*Firuz Bey köprüsü*" denilen Türk mahallesi yanındaki Yantra ırmağı köprüsü için; Murat Bey ya da Gorni-Turçeta (Yukarı-Türkler, şimdiki Bela-Çerkova), Mihaltsi (Mihaller), Pavlikâni ve Omur-Bey ya da Dolni-Turçeta (Aşağı-Türkler, şimdiki Stambolovo) köylerinin onda bir gelirinden bir bölümü kullanılmış. *Murat Bey* ile *Omur Bey*, öteki sebepler yanında, topraklarının satış senetlerinden de anlaşıldığı üzere, *Firuz-Bey*'in soyundan imişler. Özellikle Mihaltsi köyündeki kimi söylentiler onların kökenini *Gazi Mihal Bey*'e de bağlarsa da bu söylentiler, başlıca köyün adına borçlu görünüyor. Oysa bu yer adının *Gazi Mihal Bey* ile bir ilgisi ve ilişkisi yoktur; çünkü, böyle olunca, *Mihaltsi* değil, upkı Kavarna yakınındaki adı geçen köy gibi, *Mihalbey* olması gerekirdi. Adı geçen dört köyün beylerinin *Gazi Mihal Bey*'le akrabalık ilişkileri bulunduğu inancı, *Mihaltsi* köyünden bu beylerin çokluk yaşadığı Tırnova'ya da geçmiştir. Aynı inanış, Türkiye'nin savaştığı

komşu Hıristiyan devletlerinden yağma olarak getirilmiş olması olası kimi Hıristiyan boyar eşyasınca da pekiştirilmiş bulunacaktır. *Firuz Bey*'in son iki torunundan biri olan *Şükrü Bey*, köylülerin önünde, hele içki içtiğinde, kendi Bulgar soyundan söz etmeyi severmiş. Ailesinin şiddetle muhafaza ettiği küçük bir kandili de anarmış. Bu, onların herhangi bir dedesinin ya da büyük dedesinin bir Bulgar kızını kaçırıp Türkleştirdiği düşüncesini akla getirir. Böyle bir şeyi, *Ts. Ginçev*"Ganço Koserkata" adlı öyküsünde üstü örtülü olarak anlatır. *Aliman Ali Bey*'in karısı olan Bulgar kızı Trufana, Mihaltsi köyünde de anımsanır. Sonunda söz konusu inanış, Plevneli *Mihalbeyoğulları*'ndan kadınlarla evlenmelere de borçlu olabilir. Nasıl olursa olsun, ancak Tırnova'da eski zaman *Mihalbeyoğulları* bulunmuş değildir. Bizzat büyük dedeleri *Firuz Bey*'in *Kösemihal Bey* soyundan olduğu ispatlanırsa, ancak bu durumda oralı beylerin *Mihal Bey*le ilişkisi olabilir. Böyle bir şey, yukarıda da söylediğimiz gibi, Plevneli mütevellilerin kaymakamı tarafından Bulgar Prensiği kançılıryasına 14 (26) Kasım 1884 tarihinde verilen bir dilekçede iddia olunmuştur. Ancak kaynaklarda bu soruna ilişkin bir kayıt yoktur ya da henüz bilinmemektedir. Öte yandan, Tırnovalı beylerin Bulgar bağımsızlığından sonra kendi vakıflarının da (ayrıcalıklı) olduğunu ispat için kendilerini *Mihal Bey* soyundan göstermekte çıkarları vardır; çünkü Plevneliler gibi eski beratları ortaya koyamamışlardır.

Bundan başka, onların Plevneli *Mihalbeyoğulları* ile olan akrabalık ilişkileri, *Rakovski*'nin Bela'da ve Letnitsa köyünde *Mihal Bey*'in bir takım torunları üzerine dinlediği öykülere de borçlu olabilir. Onun bu öyküleri kimden dinlediği belli değildir. Bugün Bela'da hiçbir *Mihalbeyoğlu* anımsanamamaktadır. Bulgar bağımsızlığından önce oradaki son beyler, şimdi konağı Kurtarıcı Çar Aleksandr II. oturduğu için müze durumuna getirilen *Mehmet Bey* ile onun kardeşinin oğlu *Süleyman Bey* imiş. Bunların tarla, Yantra ırmağında değirmen, orman vb. gibi birçok mal ve mülkü varmış; ama *Gazi Mihal Bey* soyundan olduklarından hiç kimse söz etmemiştir. Bela'da sonununun adını taşıyan bir vakıf da bulunmuştur.

Kentlerimizde vakıflar kurmuş, böylece adlarını tarihimize bağlamış *Mihalbeyoğulları* içinde en dikkate değer, en ünlü olanı Plevneli *Gazi Ali Bey*'dir. Tarihî bilgilerle de karşılaştırması yapılmış olan vakıfla ilgili vasiyetnamesi, bize onun kim ve nasıl bir kişi olduğunu, neden "*Gazi*" unvanını taşıdığını, kurduğu vakfa Plevne, Niğbolu ve Vidin'deki emlak şöyle dursun, Plevne kentinin ve Plevne ile Lofça çevresinde, hattâ Trakya'da 27 köyün oş-

rünü nasıl vakfedebilmiş olduğunu anlamak imkanını verir. 30 yılı aşkın kardeşi *İskender Bey*'in yardım ettiği *Gazi Ali Bey*, Sultan II. Mehmed'in Eflâk, Buğdan, Macaristan ve Venedik ile yaptığı savaşlarda akıncıların başkomutanlığı görevini görmüş. Birçok zafer kazanmış, sayısız insanı köle etmiş, vakıf yoluyla ardıllarına bıraktığı büyük servetler toplamış. Vakıf gelirlerinin çokluk tümüyle dinî ve toplumsal kurumlarda yapı inşaatına değil, büyük, hattâ kimi zaman en büyük bölümünün vasiyet edenlerin mirasçılarının geçimlerine ayrılmış ve belirlenmiş olduklarını kaydetmeliyiz. *Gazi Ali Bey*, varislerine gelirin üçte birini bırakmış, öteki üçte birini hayır işlerine ayırmışsa da, yine vakfettiği emlak ile, soyunu hacizlerden ve Sultan iradesiyle arazinin başkalarına devredilmesinden korumuştur. Hep varislerin en yaşlısı olan vakıf müdürü (mütevelli), Plevne'de ve bütün sancakta en önemli kişi sayılmış, halkın ekonomik ve dinî hayatı üzerinde etkili olmuştur. Bu sebeple, *Gazi Ali Bey*, kurduğu vakıfla tarihimizde ister istemez bir yer almıştır.

Gazi Ali Bey ile kardeşi *İskender*'in adları, ilkin 1462 yılında Sultan II. Mehmed'in Tsepaş (cellât, kazıklı voyvoda) denilen Eflâk Voyvodası *Vlad Drakul* (Diyavol)'a karşı açtığı seferde anılmaktadır. Sefer, aynı zamanda voyvodayı 20.000 kişiyi kazığa çakmak, haça germek, canlı canlı yakmak vb. gibi akıl almaz cinayetlerinden dolayı cezalandırmak için göze alınmıştır. Gerçi sefer pek başarılı olmamışsa da, *Mihalbeyoğlu* kardeşlerin akıncıları görevlerini yapmışlardır; çünkü düşman ülkesini yakıp yıkmışlar, böylece voyvodadan bir yıl önce kuzey Bulgaristan'ı işgal ve istilâsı sırasında götürdüğü birçok tutsakla birlikte yaptığı zulümlerin, kırıp dökmelerin öcünü almışlardır. *Ali Bey*'in aynı akıncıları, 1466 yılında Semenderova yakınında Macarlardan önemli bir zafer kazanmış, hattâ *Matea Korvin*'in yakın akrabası olan *Mihail Silagi*'yi de tutsak edebilmişlerdir. Ancak, 10 yıl sonra aynı yerde iki *Mihalbeyoğlu* kardeş, Macar voyvodası olan *Peter* ve *Françisk Dosi* kardeşlerce yenilmiş olduklarından, *Ali Bey* Tuna'daki Türk gemilerine ancak kaçabilmiştir. 1477-78 yılında *Mihalbeyoğlu* kardeşler akıncılarıyla Venediklilere karşı savaşmışlar, İzonto ırmağı bölgesini yağmalayıp yıkmışlardır. 1479 yılında II. Mehmet Transilvanya'ya taarruz kararını verince, o sırada Niğbolu Sancakbeyi olan *Ali Bey* bu bölgeyi Eflâk'tan vurmak üzere askerlerini Niğbolu'da toplamıştır. Eflâk Voyvodası *Genç Basarab III.*'ün İstanbul'dan dönmekte olan elçilerini, bütün asker Tuna'yı geçinceye dek hazırladığı seferi haber vermesinler, diye tutuklamıştır. Ordusunu Eflâk'a

naklettikten sonra, *Ali Bey, Braşov'a* (Kronştad) doğru harekete hazır görününce, Eflâk voyvodası ile boyarları ayaklarına kapanarak, Braşovlular kendilerinin dostu olduğu için bunu yapmamasını rica ettiklerinden, o da askerini Sibin'e doğru çevirmiştir. Aslında buradan geçmesi de gerekiyordu, çünkü Türk askerleri Transilvanya'nın batı bölümünde toplanıyordu. 13 Ekim'de Türk ordusu korkunç bir yenilgiye uğramış olmasına karşın *Ali Bey* yılmamış, ertesi yıl (1480) kardeşi İskender'le birlikte Moldavya'ya karşı açılan sefere katılarak burayı akıncılarıyla yağma edebilmiştir. 1482 yılında Türk tahtına Sultan II. *Bayezid* çıkınca, *Ali Bey* Eflâk voyvodası aracılığıyla ateşkese hazır olduğunu belirtmiş, gerçekten Sultan da gerek Moldavyalılarla, gerekse Transilvanlılarla barış yapmıştır. Çünkü Eflâk voyvodası papaz *Vlad*'ın Braşovlulara gönderdiği bir mektupta denildiği üzere, Türkler de artık çeşitli cephelerde savaşmaktan yorgun düşmüşlerdir. Zamanı tam olarak belli değilse de, bundan bir süre sonra, *Mihalbeyoğlu Ali Bey* Niğde sancağını terketmiş, buraya ancak 1492 yılında yeniden dönmüştür. Niğbolu'dan ayrıldıktan sonra nerede vakit geçirmiş olduğu iyice bilinmiyorsa da, Vidin'de bulunan, ora vakfına vasiyet ettiği birçok emlâk düşünülecek olursa, bir süre için Vidin Sancakbeyliği etmiş olacağını kabul eylememiz gerekir. Niğbolu'da bulunduğu sürece, *Ali Bey* Eflâk'ta olup biten işler üzerinde güçlü etkilerde bulunmuştur; voyvodalar da onun dostluğunu ararlar, onunla övünürlermiş. Bu etki daha iyi anlaşılacak üzere, o sıralarda Niğbolu sancağının kuzey Bulgaristan'ın Rusçuk, Tutrakan, Hezargrad (Razgrad), Lom, Ivraça ile birlikte bütün orta bölümünü, hattâ güneyden de bir bölümü, özellikle Eski-Zağara ile İslimye'yi kapsadığını gözönüne almak gerekir. 1492 yılından sonra *Gazi Ali Bey* artık görevden çekilmiş olacaktır; çünkü 1496 yılında kurduğu vakıf üzerine vasiyetnamesini hazırlamıştır.

Yukarıda söylendiği üzere, *Ali Bey*, Plevne vakfına Niğbolu ve Vidin'deki emlâktan başka Plevne kentinin, Plevne ile Lofça dolayındaki 27 köyün, hattâ kısmen Trakya'daki kimi köylerin onda bir gelirini vasiyet etmiştir. Bu vakfa ilişkin olarak, tarihimiz için en ilginç sorun şudur: Acaba bütün bu köyler Sultan tarafından yalnızca *Gazi Ali Bey*'e mi, yoksa babasına ve dedesine mi verilmiştir? Özellikle, ne gibi hizmetlere karşılık olarak verilmiştir? Acaba Eflâk, Macaristan ve Venedik'le olan savaşlara karşılık mı, yoksa Bulgaristan'ın fethi sırasında *Mihalbeyoğulları*'nın yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak mı verilmiştir?... Sonuncusu gerçekleşirse, o zaman Plevne vakfi-

nın kökeni üzerindeki sorunun aydınlatılmasıyla birlikte, Bulgaristan'ın Türklerin eline geçmesine ilişkin kimi ayrıntular da aydınlanabilir.

Gazi Ali Bey'in babası üzerine bilgimiz yoktur; çünkü, yukarıda söylenildiği gibi, Türkiye tarihinde *Mihalbeyoğulları* çokluk soyadlarıyla anılırlar. Bu nedenle babasının Plevne ile nasıl bir ilişki kurmuş olduğunu bilemiyoruz: Sultandan mı kimi köyler almış, yoksa bunlar babası *Mihal Bey*'den mi kendisine miras kalmış? belli değildir.

Ancak *Mihail Bey* üzerine *Evliya Çelebi*'nin "*Seyahatname*"sinde (cilt VI) bilgi vardır; bu da belki daha eski bir Türk tarihinden aktarılmış olacaktır. *Evliya Çelebi*, Lofça kentinin Sultan I. *Murat* döneminde *Gazi Mihail Bey* tarafından zaptedilmiş olduğunu söyler. Burada, sonuncunun Kosova savaşına katılan *Kösemihaloğlu Gazi Ali Bey* ya da onun kardeşi ile karıştırılmış olacağı aklı gelir. Gerçekten, aynı *Evliya Çelebi*'nin verdiği başka bir bilgi: sözde bir süre sonra Lofça'nın yeniden Hıristiyanların eline düştüğü, büyük çabalarla ancak Sultan II. *Bayezid* döneminde geri alınabildiği üzerine bilgi doğru değildir; Karadağ'da başka bir Lofça ile karıştırılmasına borçludur. Ancak, bizim Lofça'nın *Gazi Mihail Bey* tarafından fethedildiği üzerine bilgiyi, Plevne vakfına bırakılan köylerin bulunduğu mevki de doğrulayıp sağlamlaştırmaktadır. Bu köyler Plevne ile Lofça arasında bulunmaktadır. Sultanlar ise, komutanlarına, başlıca onların fethetmiş olduğu yerlerden arazi verirmiş. Böylece, *Evrenos Bey* başlıca kendisince fethedilen güney Makedonya'da araziye sahip olmuştur. Nefs-i Plevne kenti, ikinci *Gazi Ali Bey*'in yaşadığı çok daha önceleri *Mihalbeyoğulları*'na ihsan edilmiştir; çünkü, *Evliya Çelebi*'nin dediği gibi, Sultan *Musa*'nın beylerbeyi ve, daha önce gördüğümüz üzere, Sultan II. *Murad*'ın en yakın dostu olan *Mehmet Mihalbeyoğlu*'nun mezarı orada bulunmakta imiş. Tuçenişka deresinin aktığı Plevne'nin Kayalık (Kamenits) vadisi boyunca kimi köylerde muhafaza edilen bir söylenti de dikkate değer. Bu söylentiye göre, *İvan Şişman* bir süre bu Kayalık'ta gizlenmiş, sözde burada intihar etmiş. Bütün bunlar, *Mihal Bey*'in ya *Şişman*'a karşı olan savaşa ya da Niğbolu yakınında Macar Kralı *Sigzmund*'a karşı yapılan savaşa katılıp *Murat* ya da *Bayezid*'e değerli hizmetlerde bulunarak, bunlara karşılık olarak Plevne kenti ile çevresindeki birçok köye kavuştuğunu aklı getiriyor. Bu köylerin durumu bize Türk darbesinin Plevne üzerine geldiği yönü, yani Lofça'dan Çernelka ve Vit yolu ile geldiğini göstermektedir. Yoksa, Plevne vakfına Lofça'ya pek yakın olan köyler de, hattâ kentten 4 - 5 km. güney-doğuda bulunurken şimdi yitip gitmiş olan

Slivyak köyü gibi, ondan biraz daha güneyde bulunan köyler de dahil olmak için sebep yoktur. *İhçiev* de bu köyün adını İslivyak okuması gerekirken, yanlış olarak Usloyak diye okumuştur (Her ikisi de Arap harfleriyle bir ve aynı biçimde yazılır).

Gazi Ali Bey'in vasiyetnamesinde, gerçekten, Slivyak köyünün anıldığını bize aynı vasiyetnamede anılmış olan Keşişlik ve Vladigina mevkileri göstermektedir. Sözüme şu da ekleyelim: Slivyak, Smoçan ve öteki Lofça köy ve mevkileri *Gazi Ali Bey*'e veraset yoluyla dedesi *Gazi Mihal Bey*'den geçmiştir. Bundan dolayı, sonuncunun Lofça ile Plevne'nin fethine katıldığını, ilk kentten daha güneyde bulunan köylere de malik olduğunu kabul ettikten, öte yandan Karlıova (Karlovo) çevresinin *Karlızade Ali Bey* tarafından daha 1399 yılında vasiyet yoluyla vakfedilmiş olduğunu (bunun vasiyetnamesi de *D. İhçiev* tarafından "Minalo" (*Mazi*) dergisinde, yıl I, kitap IV'te yayınlanmıştır) bildikten, Lofça taraflarında bu kenti yeniden zaptedecek bağımsız Hıristiyanlar bulunamayacağını anladıktan sonra, biz sözde Lofça'nın Türklerce kesin olarak ancak Sultan II. *Bayezid* döneminde fethedildiği haberine inanacak denli safdil olamayız. Gerçekten, ardında fethedilmemiş bir Lofça kenti dururken, *Gazi Ali Bey* Niğbolu sancağını nasıl yönetebilir, akıncılarını ta İzonto taraflarına dek nasıl gönderebilir? Hattâ İstanbul bile bunu yapamamışken, Lofça nasıl direnebilir? Gerçekte Lofça daha Tırnova'nın düştüğü sırada ya da hattâ ondan önce düşmüş olacaktır. Slivyak köyü de XVI. yy.daki edebiyat etkinliğinin merkezi olan Tastreb manastırıyla birlikte, Plevne mütevellilerinin koruması altında bulunduğu için vakfa dahil edilmiştir.

Her halde; Plevne, Lofça, İhtiman ve Edirne yöreleri birkaç yüzyıl boyunca *Mihalbeyoğulları*'na bağlı kalmakla, buralarda dinsel ve hayır kurumları ve yapılar kurduklarından, bu büyük ailenin ataları tarihimizde yer tutmakta hak sahibidir.